2 – 4 синыфтар өсөн
Башҡорт (дәүләт) теленән эш планы

Уҡыу предметын өйрәнгәндә планлаштырылған һөҙөмтәләр

Уҡыусыларҙың "Башҡорт теле" фәнен өйрәнеүҙең шәхси һөҙөмтәләре булып түбәндәгеләр тора:

Уҡыусы өйрәнәсәк:

башҡорт телен башҡорт халҡының төп милли-мәҙәни ҡиммәте булараҡ аңларға, интеллектуаль, ижади һәләттәрен һәм шәхестең мораль сифаттарын үҫтереүҙә башҡорт теленең ролен, уның мәктәптә белем алыу процесындағы әһәмиәтен билдәләргә.

Уҡыусы өйрәнергә мөмкинселек аласаҡ:

- башҡорт (туған) теленең эстетик ҡиммәтен аңларға;
- башҡорт (туған) телгә ҡарата ихтирам, уның менән ғорурланырға;
- милли-мәҙәни сағылыш булараҡ, башҡорт (туған) теленең таҙалығын һаҡлау тураһында хәстәрлек күрергә;
- телмәрҙе үҙ камиллаштырыуға ынтылырға;
- аралашыу-телмәр процесында кәрәкле һүҙлек запасына эйә булыу һәм үҙ фекерен иркен еткереү өсөн тейешле грамматик сараларҙы үҙләштерергә;
- үҙ телмәреңде күҙәтеү нигеҙендә үҙ телмәреңде баһалау һәләтлеген үҫтерергә.

Метапредмет һөҙөмтәләре:

Уҡыусы телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен өйрәнәсәк:

аудирование һәм уҡыу:

- телдән һәм яҙма хәбәр иткән мәғлүмәтте (*коммуникатив* йүнәлеш, текст темаһы, төп фекер, төп һәм өҫтәмә мәғлүмәт) адекват ҡабул итергә;
- төрлө төрҙәге уҡыуҙы (эҙләнеү, ҡарап сығыу, танышыу, өйрәнеү), төрлө стилдәге, төрлө жанрҙағы текстарҙы үҙләштерергә;
- төрлө стилдәге һәм жанрҙағы тексты ишетеп, адекват ҡабул итергә;
- төрлө төрҙәге аудирование (һайлап алыу, танышыу) менән эш итергә.

Уҡыусы өйрәнергә мөмкинселек аласаҡ:

- һайлап алыу алымдары менән эш итә белергә һәм тәғәйен темаға материалды системаға килтерергә;
- уҡыу йә аудирование һөҙөмтәһендә алынған мәғлүмәтте үҙ аллы эҙләй алыу күнекмәләренә эйә булырға;
- мәғлүмәтте ҡайтанан эшләй алырға, еткерә белергә;
- йөкмәткенән, стилистик үҙенсәлектәрҙән һәм ҡулланылған тел сараларынан сығып, фекерҙе сағыштыра алырға;
- төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте һайлап алырға һәләтле булырға, шулай уҡ матбуғат сараларынан, уҡыу өсөн тәғәйенләнгән компакт-дискыларҙан, Интернет ресурстарҙан;
- төрлө типтағы һүҙлектәр менән иркен ҡулланырға, белешмә өсөн әҙәбиәт, шулай уҡ электрон ҡулланмаларҙан һайлап алырға һәләтле булырға.

Һөйләү һәм яҙыу:

Уҡыусы телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен өйрәнәсәк:

- алдағы уҡыу эшмәкәрлегенең (индивидуаль һәм коллектив) маҡсатын билдәләргә һәләтле, хәрәкәттең эҙмә-эҙлеклеге, өлгәшелгән һөҙөмтәләрҙе баһаларға һәм уларҙы телдән һәм яҙма формала адекват аныҡ итеп әйтергә;
- тыңланған йә уҡылған тексты тәҡдим ителгән кимәлдә (план, конспект, аннотация) һөйләй алырға;
- төрлө телмәр стилендә һәм жанрҙа, адресланыуға ҡарап һәм ситуация буйынса мәғәнәне телдән һәм яҙма төҙөй алырға.

Уҡыусы өйрәнергә мөмкинселек аласаҡ:

- телдән һәм яҙма формала үҙ фекереңде иркен еткерә белергә, тексты (логик яҡтан төҙөк, эҙмә-эҙлекле) төҙөү нормаһын һаҡларға;
- төрлө төрҙәге монологты (хәбәрләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү; төрлө төрҙәге моно- логтарҙың берләшеүе) һәм диалог (төрлө төрҙәге диалогтың берләшеүен) үҙләште- рергә;

- ғәмәлдә төрлө телмәрҙәге аралашыуҙың орфоэпик, лексик, грамматик, хәҙерге башҡорт әҙәби теленең стилистик нормаларын һаҡларға; яҙма телдә төп орфографик һәм пунктуацион ҡағиҙәләрҙе һаҡларға;
- телмәр-этикет нормаларын һаҡлап, аралаша алыу, аралашыу процесында жест, мимиканы адекват ҡулланырға;
- уҡыу процесында һәм көндәлек аралашыуҙа үҙ телмәреңде контролдә тота алырға;
- йөкмәткенән, һүҙҙәрҙе урынлы ҡулланыуҙан сығып, үҙ телмәреңде баһалай белергә;
- грамматик һәм телмәр хаталарын таба һәм уларҙы төҙәтә алырға; үҙ тексыңды редакторларға һәм камиллаштыра белергә;
- үҙ тиңдәштәрең аудиторияһында ҙур булмаған доклад, реферат менән сығыш яһай алырға;
- бәхәстә, төрлө аргументтар ҡулланып, көнүҙәк проблемалар буйынса сығыштарҙа ҡатнаша алырға;
- алынған белем һәм күнекмәләрҙе көндәлек тормошта ҡуллана белергә;
- аралашыу процесында тирә-яҡтағы кешеләр менән коммуникатив маҡсатлы бәйләнеш, ниндәйҙер эш төрөн бергә эшләргә, бәхәстә, көнүҙәк темаға күтәрелгән фекер алышыуҙа ҡатнашырға;
- формаль һәм формаль булмаған шәхес, аралашыу барышындағы төрлө ситуацияларҙа телмәр этикетының милли-мәҙәни нормаларын үҙләштерергә.

Предмет һөҙөмтәләре

Уҡыусы өйрәнәсәк:

- телдең төп функцияһы, башҡорт халҡының милли теле булараҡ башҡорт теленең ролен, Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле булараҡ, тел менән халыҡ мәҙәниәтенең бәйләнеше, кеше һәм йәмғиәт тормошонда туған телдең ролен күҙалларға;
- гуманитар фәндәр системаһында башҡорт (туған) теленең урынын һәм мәғарифта тулыһынса уның ролен аңларға;
- башҡорт (туған) теле тураһында төп белемде үҙләштерергә;
- уның кимәл һәм берәмектәр бәйләнешен аңларға;
- лингвистиканың төп аңлатмаларын үҙләштерергә: лингвистика һәм уның бүлектәре;
- тел һәм телмәр, телмәр аралашыуы, телдән һәм яҙма телмәр, монолог, диалог һәм уларҙың төрҙәре;
- һөйләү телмәре, ғилми, публицистик, официаль-эшлекле стилдәр, матур әҙәбиәт теле; текст, текст төрҙәре;
- телдең төп берәмектәре, уларҙың билдәләре һәм телмәрҙә ҡулланыу үҙенсәлектәре.

Уҡыусы өйрәнергә мөмкинселек аласаҡ:

- башҡорт (туған) теленең лексик һәм фразеологияның төп стилистик ресурстарын үҙләште-рергә, башҡорт әҙәби теленең төп нормаларын(орфоэпик, лексик, грамматик, орфографик, пунктуацион), телмәр этикет нормалары, телдән һәм яҙма фекерҙе ғәмәлдә ҡулланырға;
- һүҙгә төрлө анализ төрҙәрен үткәрергә (фонетик, морфематик, һүҙьяһалыш,лексик, морфологик), һөйләм һәм һүҙбәйләнешкә синтаксик анализ, текстың төп билдә һәм структура күҙлегенән күп аспектлы анализ, тел-һүрәтләү сараларын ҡулланыуын иҫәпкә алырға;
- телдең төп берәмектәрен, телдең грамматик категорияларын анализларға һәм танырға, тел берәмектәрен аралашыу интуицияларына тап килеүен белеп ҡулланырға;
- лексик һәм грамматик синонимдарҙың *коммуникатив-эстетик* мөмкинлектәрен аңларға һәм үҙ телмәреңдә ҡулланырға;
- башҡорт (туған) теленең эстетик функцияһын танырға.

Уҡыу предметын өйрәнеү һөҙөмтәһендә уҡыусылар белергә тейеш:

- йәмғиәт тормошонда телдең ролен, башҡорт (туған) теленең әһәмиәтен белергә;
- синтаксис, стилистика; тыныш билдәләре, текст, һөйләм төшөнсәләре;

- фонетика, телмәр өндәре, ижек, һүҙ баҫымы, һуҙынҡы һәм тартынҡы өндәр; өндәрҙең бер-береһенә оҡшашыуы (сингармонизм) төшөнсәләре;
- орфоэпия (дөрөҫ әйтелеш), төп орфоэпик норма төшөнсәләре;
- графика; алфавит; хәрефтәрҙең өндәрҙе сағылдырыу төшөнсәләре;
- орфография (дөрөҫ яҙылыш), һуҙынҡыларҙың һәм тартынҡыларҙың дөрөҫ яҙылышы, һуҙынҡыларҙың һәм тартынҡыларҙың һүҙҙең тамырында, ялғауҙа, һүҙ араһында яҙылышы һәм әйтелеше, һүҙҙе юлдан юлға күсеререргә;
- лексика; һүҙҙең лексик һәм грамматик мәғәнәһе; һүҙҙең тура һәм күсмә мәғәнәһе; синонимдар, антонимдар, омонимдар;
- грамматика, морфема (ялғау, һүҙҙең бер өлөшө, киҫәге); тамыр, нигеҙ, яһаусы ялғау, үҙгәртеүсе ялғау; тамырҙаш һүҙҙәр; һүҙьяһалыш юлдары;
- тексттың эсендә һөйләмдәрҙең бер-береһенә бәйләнеп килеү саралары (юлдары); йәнле һөйләү, фәнни, күркәм (художестволы) стилдәр;
- телмәр төрҙәре (типтары): хикәйәләү, тасуирлау (һүрәтләү), хөкөм сығарырға (мөнәсәбәт белдереү);
- текстың төп фекерен, автор нимә әйтергә теләгәнен билдәләй белергә;
- текстың башланышын һәм тамамланышын күрһәтә белергә;
- өлгөгә ҡарап диалогтар төҙөргә.

<u>Түбәндәге күнекмәләргә эйә булырға тейеш:</u>

- иншаға материал туплорға һәм уны системалаштырырға;
- фонетика, өн-хәреф, һүҙьяһалыш, һүҙ төҙөлөшө буйынса анализ яһай белергә;
- өйрәнелгән орфография ҡағиҙәләрен тәртипкә килтерергә
- өндәш һүҙе һәм тиң киҫәктәре булған ябай һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен ҡуя белергә.

Үҙләштергән белем һәм күнекмәләрҙе көндәлек тормошта ҡулланырға:

- фонетика, өн-хәреф, һүҙьяһалыш, һүҙ төҙөлөшө буйынса анализ яһай белергә;
- һүҙбәйләнеш, ябай ике составлы һөйләмдәр, теркәүесһеҙ һәм теркәүесле ҡушма һөйләмдәр төҙөй белергә;
- һуҙынҡылар менән тартынҡыларҙың төп һыҙаттарын дөйөм билдәләре буйынса төркөмләй, һүҙҙәрҙең тамырында, ялғауҙарында һуҙынҡылар менән тартынҡыларҙы дөрөҫ яҙа, өйрәнелгән орфография ҡағиҙәләрен тәртипкә килтерә белергә;
- төрлө мәғлүмәт саралары менән эшләргә (һүҙлектәр, белешмәләр);
- диалогта йә бәхәстә ҡатнашырға;
- йәнле һәм яҙма телмәрҙә синонимдарҙы, антонимдарҙы, күсмә мәғәнәле һүҙҙәрҙе ҡуллана белергә;
- яһаусы һәм үҙгәртеүсе ялғауҙарҙың мәғәнәләрен айыра белергә;
- өндәш һүҙе һәм тиң киҫәктәре булған ябай һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен ҡуя белергә.

Ижади һәләттәрҙе үҫтереү:

- билдәле бер тема буйынса өҫтәмә материал табырға һәм сығыш яһарға;
- иншалар, яттан шиғыр һөйләүселәр конкурстарында ҡатнашырға.

Уҡыу предметының йөкмәткеһе

2 класс

Танышыу. Һин кем? Ә хәрефе. Һеҙ кем? Ә хәрефе. Һинең исемең кем (нисек)? Һ хәрефе. Һин ҡайҙа йәшәйһең? Һиңә нисә йәш? ң хәрефе.

Был мин. Тән өлөштәре. Ауырта\ауыртмай. Ҙ хәрефе.

Минең ғаиләм. Минең, һинең, уның. Бармы? Ү хәрефе. Минең әсәйем. Нимә эшләй? Ҡ хәрефе Ҡ хәрефе.

Мин нимә яратам? Нимә менән? Ғ хәрефе.

Минең мәктәбем. Мәктәп ниндәй? Ө хәрефе.

Үтелгәндәрҙе ҡабатлау. ç хәрефе.

Минең класым. Класс ниндәй? Мин мәктәпкә йыйынам. Кемдеке?

Мин уҡыусы. Нисек?

Мин дәрестә. Ҡайҙа?

Мин дәрестән сыҡтым. Нимә эшләйем?

Минең уйынсыҡтарым. Нимә? Нимәләр? Тиҙҙән Яңы йыл. Нимә эшләйбеҙ? Г.Юнысова "Беҙҙең йортта". Ниндәй? Ф.Туғыҙбаева "Әсә зары". Нимә эшләмә?

Мин уйнарға яратам. Нимә эшләйбеҙ? Ҡ.Даян "Тышта ҡар яуа!" Нимә эшләйбеҙ? Н.Иҙелбай "Катокта". Нимә эшләйбеҙ?

Мин уйнарға сығам. Миңә нимә кәрәк? Ф.Мөхәмәтйәнов "Беҙ уйнайбыҙ"

Мин уйнарға сыҡтым. Нисәнсе?

Минең кескәй дуçтарым. Был нимә? Ниндәй? А.Игебаев "Аҡтүш" Ниндәй? Бүләк. Ни эшләй?

Мин ял итәм. Ҡайҙа? Ҡайҙан? Иң көслөһө. Ҡасан? Беҙҙең ҡанатлы дуçтарыбыҙ. Йорт хайуандары. Был нимә? Нимәгә?

Минең көн тәртибем. Нисәлә? Алда йәй. Нимә менән? Бөтә үтелгәндәрҙе ҡабатлау.

Контроль күсереп яҙыу

3 класс

Һаумы, мәктәп! Танышыу. Һин кем?

Мин танышам. Һин ҡайҙа йәшәйһең? Дуçтар эҙләйем. Һин ҡайҙан?

Мин белем алам. Был нимә? Бармы?"Ялҡау Зилә". Нимәһеҙ?

Мин һәм минең ғаиләм. Кем нимә эшләй? Ә. Ихсан "Әсә рәхмәте". Кем ҡайҙа эшләй? Т.Дәү-ләтбирҙина "Әсәйемә". Нимә эшләргә тейеш?

Мин һөнәр һайлайым. Кем ҡайҙа эшләй?

Мин тәбиғәтте яратам. Нимәләр? Ағастар. Нимәләр? Нимә эшләйҙәр? Сәскәләр. Дарыу үләндәре. Бөжәктәр. Ҡоштар. Йәшелсәләр. Г.Юнысова "Бөгөн байрам". М.Дилмөхәмәтов "Яҙ"

Минең яратҡан миҙгелем. Нимә? Нимә эшләй?

Минең гардеробым. Ниндәй? "Күлдәк" әкиәте. Ф.Рәхимғолова "Яңы күлдәк" . В.Исхаков "Бер һүҙ". Ф.Туғыҙбаева "Яңы күлдәк". Н.Носов "Тере эшләпә"

Минең тыуған көнөм. Ф.Ғөбәйҙуллмна "Беҙҙеңдуç". Ҡасан?

Мин сәйәхәтсе. Нимә менән? Нисек? Өфө урамында. Ғ.Ибраһимов "Хәйлә". Юл ҡағиҙәләре.

Үтелгәндәрҙе ҡабатлау. Тел күрке – мәҡәл.

Үтелгәндәр буйынса тикшереү эше

4 класс

Көн дә мәктәпкә барам. 1 сентябрь – Белем көнө. 3-сө класта үтелгәндәрҙе ҡабатлау. Мин ниндәй дәресте яратам/яратмайым. Һөйләм төрҙәре. Мин нимә уҡырға яратам? Исем. Мәктәптәге дуҫтарым менән таныштырайыммы? Исемдең күплек ялғауы. Беҙ мәктәптә нимә тураһында һөйләшәбеҙ? Исемдәрҙең телмәрҙәге ҡулланылышы.

Контроль күсереп яҙыу.

Мин ғаиләмде яратам. Беҙгә бергәләп күңелле. Сифаттың бирелеше. Мин тәрбиәле бала. В.Маяковский. "Нимә ул яҡшы, нимә ул насар?" Сифат. Минең өйҙәге бурыстарым. Сифаттың телмәрҙә ҡулланылышы.

Минең яратҡан шөғөлөм. Мин йәшәгән бүлмә. Сифат дәрәжәләре. Минең кескәй дуҫтарым.

Үҙем йәшәгән ер тураһында һөйләйем. Мин йәшәгән ер. Алмаш. Минең күршеләрем. Беҙҙең урам/йорт балалары. Беҙҙең уйындарыбыҙ.

Ауылда/ҡалала йәшәйем. Минең тыуған ауылым. Һан. Ауыл һәм ҡала тормошо. Ҡалалағы һәм ауылдағы эштәр. Башҡортостандың ҡалалары һәм ауылдары. Тыуған ерем мөғжизәләре.

Йыл миҙгелдәре һәм һауа торошо тураһында һөйләшәбеҙ. Йыл миҙгелдәре ниңә үҙгәрә? Нисек? Ни рәүешле? Йәнлектәр йыл миҙгелен беләме? Ҡасан? Бөжәктәр нисек йәшәй? Һауа торошон белеү ниңә кәрәк? Киләсәктә тәбиғәттә үҙгәрештәр булырмы?

Төрлө хәлдәр тураһында һөйләшәбеҙ. Минең тормошомдағы ҡыҙыҡлы хәлдәр. Ҡылым.

Мажаралар илендә. Нимә эшләй? Нимә эшләйҙәр? Минең иң ҙур хыялым. Минең кумирҙарым. Нимә эшләргә?

Һатып алырға өйрәнәм. Минең бюджет. Ҡылым. Мин кейем һатып алам. Бүләк һайлайым. Нимә эшләйем? Яҡташ яҙыусылар ижады менән танышыу. Йомғаҡлау дәресе.

Диктант.

Тематик планлаштырыу
2 класс

	Бүлек атамаһы	Сәғәттәр һаны
	Танышыу	3
	Был мин	1
	Минең ғаиләм	2
	Мин нимә яратам?	1
	Минең мәктәбем	2
	Минең класым	1
	Мин мәктәпкә йыйынам	1
	Мин уҡыусы	1
	Мин дәрестә	1
0	Мин дәрестән сыҡтым	1
1	Минең уйынсыҡтарым	4
2	Мин уйнарға яратам	3
3	Мин уйнарға сығам	2
4	Мин уйнарға сыҡтым	1
5	Минең кескәй дуҫтарым	3
6	Мин ял итәм	8
	Барлығы	35 сәғәт

3 класс

	Бүлек атамаһы	Сәғәттәр һаны
	Һаумы, мәктәп!	1
	Мин танышам	2
	Мин белем алам	2
	Мин һәм минең ғаиләм	3
	Мин һөнәр һайлайым	1
	Мин тәбиғәтте яратам	10

	Минең яраткан миҙгелем	1
	Минең гардеробым	6
	Минең тыуған көнөм	2
0	Мин сәйәхәтсе	7
	Барлығы	35 сәғәт

4 класс

	Бүлек атамаһы	Сәғәттәр һаны
	Көн дә мәктәпкә барам	5
	Мин ғаиләмде яратам	5
	Үҙем йәшәгән ер тураһында һөйләйем	11
	Йыл миҙгелдәре һәм һауа торошо тураһында һөйләшәбеҙ	4
	Төрлө хәлдәр тураһында һөйләшәбеҙ	3
	Һатып алырға өйрәнәм	4
	Башҡорт халыҡ ижады	2
	Барлығы	35 сәғәт